

**A MAGYARORSZÁGI
MUNKAPIAC
2018-BAN**

BAKÓ TAMÁS & LAKATOS JUDIT

Bevezető
A foglalkoztatottságot alakító tényezők
Munkaerő-kereslet és -kínálat
Kereset, munkajövedelem, munkaerőköltség

BEVEZETŐ

A magyar gazdaság főbb mutatói 2018-ban kedvezően alakultak, a bruttó hazai termék 5,1; az export 4,3, míg az állóeszköz-felhalmozás 17,1 százalékkal nőtt. A 2018-as év munkaerőpiacát alapvetően keresleti többlet jellemezte, a mobilizálható munkaerő-tartalék az előző évihez képest jelentősen szűkült. Ezzel összefüggésben a közfoglalkoztatási keretszámokat a kormány tovább csökkentette, így ösztönözve a korábban ilyen formában dolgozókat, hogy az elsődleges munkaerőpiacra lépjenek be. A munkaerő-túlkereslet, valamint a kormányzati bérintézkedések, a kereseteknek jelentős, az előző évitől alig elmaradó ütemű növekedését eredményezték.

A növekvő munkaerő-utánpótlási nehézségek ellenére a kormány folytatta a munkahely-teremtés ösztönzésének gyakorlatát. A 2011–2017 közötti időszakban 255,6 milliárd forint vissza nem térintendő támogatás 35,3 ezer új munkahelyet, a 2018. évi 27 milliárd további 1400 ezer új munkahelyet eredményezett. A magyar bérek és a rendelkezésre álló munkaerő minősége közötti viszony miatt Magyarország vonzó telephely-választási alternatíva a külföldi befektetők számára, különösen úgy, hogy befektetéseiket a kormány vissza nem térítendő támogatással közvetlenül, infrastrukturális fejlesztésekkel pedig közvetetten támogatja. A hazai tartalékok kimerülése és a határon túli munkaerő-utánpótlás szűkössége azonban egyre inkább gátat szabnak a munkahelyek kínálatát bővítő beruházásoknak.

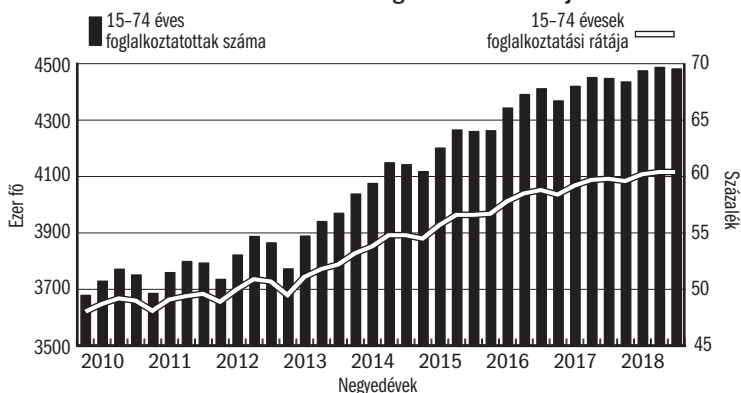
A jövő nagy kérdése, hogy az élőmunka növekvő költsége (még ha ezt a növekedést az utóbbi két évben a gazdaságirányítás a munkáltatói közterhek csökkentésével próbálta is ellensúlyozni), valamint megszerzésének fokozódó nehézsége milyen lépésre kényszeríti a jelenlegi és a potenciális befektetőket. A termelőkapacítások kihelyezése más országba éppen úgy szerepel a lehetőségek között, mint az automatizáció, a robotizáció felgyorsítása. Mivel a magyar gazdaság nyitott, így erősen sebezhető is, ráadásul az utóbbi évek iparfejlesztéseinél nagy súlyt kapott az igencsak konjunktúraérékeny járműgyártás, ezért a munkaerőpiaci helyzet jövőbeli alakulásában a külső feltételek továbbra is jelentős szerepet játszanak.

A FOGLALKOZTATOTTSÁGOT ALAKÍTÓ TÉNYEZŐK

A foglalkoztatottak létszámának bővülése 2018-ban is folytatódott, de a bővülés üteme elmaradt az előző két évre jellemzőtől. A munkaerő felmérés alapján a foglalkoztatottak éves átlagos létszáma 4 millió 470 ezerre változott, 1,1 százalékkal, 47 ezerrel meghaladva az egy évvel korábbit, szemben a 2017. évi 1,6, illetve a 2016. évi 3,4 százalékos növekedéssel. A létszámbővülés üteme az évfolyamán is lassult, az utolsó negyedévben pedig – mivel a szezoná-

lis hatás már újra érvényesülni tudott – ha kevéssel is, de elmaradt az előző, az éven belül a legmagasabb (4 millió 487 ezer fős) foglalkoztatotti létszám jellemezte III. negyedévitől. A foglalkoztatás növekedés lassulásának oka a kínálat szűkülése volt, amit jelez, hogy a betöltésre váró álláshelyek száma az előző évivel megegyező intenzitással nőtt tovább. 2018-ban éves átlagban a statisztikai jelentések szerint már közel 84 ezer „többlet” munkavállalóra lett volna igényük a munkáltatóknak.

1. ábra: A 15–74 éves foglalkoztatottak létszáma és a 15–74 évesek foglalkoztatási rátája

Forrás: KSH MEF.

1 2018-ban a négyéves, 2019-ben pedig az öt éves képzések résztvevői is elvileg már rendelkezhetnek 40 év jogviszonnal.

2 A bizonytalanság forrása a felszorzás keretűl szolgáló továbbvezetett népességszám, amelynek évenkénti aktualizálásakor nem tudható pontosan az, hogy például mennyi a munkavégzés céljából átmenetileg külföldön tartózkodók száma. Egyértelmű információ csak azokról van, akiket a munkaerő-felmérés magyarországi háztartásuk tagjaként összeír. Az CLFS (*Community Labour Force Survey*) szerint az EU-EFTA-országokban 2017-ben 327,7 ezer volt a nemcsak alkalmilag ott tartózkodó, 20–64 éves magyar állampolgárságú személyek száma, akiknek 80,6 százaléka foglalkoztatottnak minősült. Az összeírtak között férfiak és nők közel azonos arányban szerepeltek, és feltételezhető, hogy jelentős részük olyan háztartásban élt, amelynek róluk információt szolgáltatni tudó itthon élő tagja nem volt. Jóllehet az így összeírt magyarok abszolút száma, illetve a megfelelő népességhez viszonyított aránya a legtöbb volt szocialista országéhoz képest még mindig alacsony, 2010 és 2015 között a magyarok munkavállalási célú migrációját átlagon felüli dinamika jellemezte.

A munkaerő-kínálat elégtelenségének egyik oka, hogy a munkaerőpiacra belépő generációk létszáma jóval alacsonyabb, mint a kilépőké. Míg 2010-ben a magánháztartásban élő munkavállalási korúak (15–64 évesek) még 6 millió 736 ezren voltak, számuk 2017-re 6 millió 415 ezerre majd 2018-ra újabb 46 ezerrel 6 millió 369 ezerre csökkent. Ezt a kedvezőtlen tendenciát a nyugdíjkorhatár lépcsőzetes emelése még 2020-ig részben ellensúlyozni tudja, 2021-től azonban már egységesen a 65. életév betöltéséhez lesz kötve a nyugdíjba vonulás. A nők 40 jogszerező év utáni nyugdíjazási lehetőségével kapcsolatban többször elhangzott, hogy azon a kormány nem kíván változtatni, viszont a felsőfokú tanulmányaikat nappali tagozaton folytatott nők is egyre nagyobb arányban vehetik azt igénybe, így a rájuk irányadó nyugdíjkor előtt kilépők száma nőhet.¹ Nincs pontos kép arról, hogy a munkavállalási korúnak számító népesség mekkora része áll valóban a hazai munkáltatók rendelkezésére.² Ami tudható, hogy a 2018. évi 4 millió 470 ezer foglalkoztatottból a lakossági összeírásnál 105 ezren adtak meg külföldi munkahelyet, ami az előző évihez képest az adathoz tartozó mintavételi hibán belüli csökkenést jelentett.

A munkaerő-kínálat bővítése céljából a közelmúltban több intézkedés is született. Így 2017-től könnyítették a szerb és ukrán munkavállalók számára a munkavállalást, sőt Szerbiában és Ukrajnában szervezett munkaerő-töborzás is folyik. Jóllehet a magyarországi bér például az ukránhoz képest ma-

gas, és az itt munkát vállalók szállását, utaztatását általában szintén biztosítja a munkáltató, Magyarország kevésbé vonzó célország, mint Csehország vagy Lengyelország, amelyekben nemcsak az elérhető kereset magasabb, de az azonos nyelvcsaládhoz tartozás miatt a nyelvi nehézségekkel is könnyebb megbirkózni. Bár a kiadott munkavállalási engedélyek száma 2018-ban megugrott,³ a munkáltatók statisztikai jelentéseiben csak 40 ezer külföldi munkavállaló szerepelt, ami 17 százalékos növekedést jelentett az előző évi létszámhoz képest. Ez ugyan a nagyobb számú külföldi alkalmazására berendezkedett néhány munkáltató gondján tudott enyhíteni, de az általános munkaerőhiányra csak csekély hatással volt.⁴

Az alacsonyabb születési szám következtében ugyan a nők kisebb arányban vannak távol munkahelyüktől, mint például az 1980-as években, de a távollét tartóssága keveset változott. Egy négy évvel ezelőtti felvétel tanúsága szerint az érintett anyák több mint háromnegyede a teljes gyermekgondozási időt otthon kívánja tölteni gyermekével (*KSH*, 2015). A bölcsődei hálózat fejlesztését célzó intézkedések és a munkavégzés szüneteltetésének elhagyása az ellátás folyósításának feltételei közül a nők szülés utáni mielőbbi munkaerőpiaci visszatérését hivatott elősegíteni.⁵ Az intézkedések eredménye egyelőre nem túl látványos. 2014-ben, amikor közel ugyanannyi gyerek született, mint 2018-ban, 16,8 ezer gyermekgondozási ellátást igénybe vevő nő minősült foglalkoztatottnak (végzett jövedelemszerző tevékenységet a felvétel hetében), 2018-ban pedig 21,1 ezer.⁶

Potenciális munkaerőforrást jelentenek a nappali tagozatos tanulók és a nyugdíjasok is. Az utóbbiak anyagi érdekltségének növelésére hozták létre a diákszövetkezetek mintájára a nyugdíjas-szövetkezeteket, illetve 2019. januártól újabb érdekltség-növelő intézkedést jelent a nyugdíjasok esetében az alkalmazó és az alkalmazott közteher-fizetési kötelezettség alóli mentesítése. A munkaerő-felmérés szerint 2014-ben éves átlagban 12,4 ezren dolgoztak nappali tagozatos tanulányaik mellett, és 128,2 ezren nyugdíjasként, 2018-ban pedig már 22,8 ezren, illetve 169,6 ezren. Jóllehet a nyugdíjuk mellett dolgozók száma elég jelentős, az emelkedő nyugdíjba vonulási kor miatt azzal is számolni kell, hogy az érintettek növekvő hányada, ha akarna is dolgozni, egészségi állapota miatt nem biztos, hogy képes lesz erre. Az alacsony bázis-hoz képest igen jelentősen nőtt a foglalkoztatottság kritériumát teljesítő diákok száma. Bár az abszolút szám valószínűleg alulbecsült,⁷ a megugrás valós (*1. táblázat*). A diákok növekvő arányú foglalkoztatására leginkább a munkaerő-túlkereslet okozta bérnövekedés (és a külön háztartásban élők megélhetési, főleg a lakhatási költségeinek emelkedő trendje) volt ösztönző hatással, de a tanulmányok melletti munkavégzés Magyarországon még így is kevésbé elterjedt, mint a legtöbb észak- és nyugat-európai országban.

Az elsődleges munkaerőpiac szempontjából munkaerőforrásnak minősülnek a közfoglalkoztatottak is. A közfoglalkoztatás kereteinek 2012. évi kitágítá-

3 Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal adatai szerint 2018 harmadik negyedévének végéig 150 százalékkal több külföldi érkezett Magyarországra munkavállalás céljából, mint egy évvel korábban. Míg tavaly a tartózkodási engedélyért folyamodók harmada érkezett munkavállalási, jövedelemszerzési céllal Magyarországra, 2018-ban ez már az érkezők több mint felére igaz volt.

4 Az ukránok csoportos foglalkoztatása esetenként rontja az ország munkahely-hiányos részéből ingázók esélyeit, mivel ők kevésbé vállalják a túlmunkát, alkalmazásuk pedig esetenként drágább.

5 Az ösztönzők közé lehet sorolni a családi adókedvezményt is, mivel annak teljes összegű igénybevételéhez esetenként a pár mindkét tagjának rendelkeznie kell adóköteles jövedelemmel.

6 A felvétel proxy jellege (amikor más családtag válaszol) miatt az itt elemzett adatok esetében az átlagosnál nagyobb a bizonytalanság.

7 A nyugdíjasok, de főleg a tanulók foglalkoztatása gyakran alkalmi jellegű, így az átlagos létszámot az éves érintett létszám lényegesen felülmúlhatja

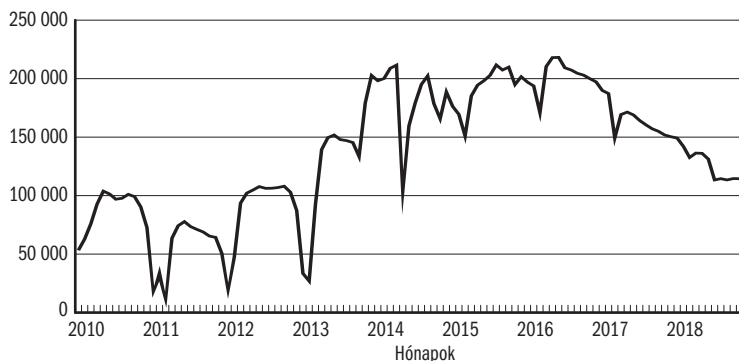
sa döntően a munkanélküliség kezelését szolgálta, de vélhetően szerepet játszott benne a munka nélkül szerzett jövedelem (értsd alatta a „munkanélküli-segélyt”) létét nehezen elfogadó közvélekedés is. A közfoglalkoztatottak egy adott évi létszáma alapvetően kormányzati döntés függvénye, azt nem az ilyen munkahelyek iránti igény határozza meg. Az elsődleges munkaerőpiacon jelentkező keresletnövekedés miatt már 2017-ben is csökkentették a közfoglalkoztatás keretszámait, amit 2018-ban további hasonló lépés követett (2. ábra). A munkavállalói oldal motivációját az elhelyezkedési juttatás összegének novemberi megduplázása mellett az is hivatott erősíteni, hogy a 2017. évi minimális mértékű emelés után 2018-ban a közfoglalkoztatási bér nem változott.⁸ A megnőtt munkaerő-keresletet a közfoglalkoztatottak képzetebb, egészségügyi, családi problémákkal kevésbé érintett, jobb közlekedési kapcsolatokkal rendelkező településen élő rétege aknázza ki nagyobb eséllyel, azaz tudott belépni az elsődleges munkaerőpiacra.

1. táblázat: A foglalkoztatottnak minősülők egyes csoportjai másodlagos státusuk szerint, 2018

Státus	Foglalkoztatottak létszáma (fő)	Foglalkoztatottak száma		
		a 2014. évi százalékában	az előző évi százalékában	az összes ilyen státusú százalékában
Gyermekgondozási ellátást kap	21 119	125,8	106,3	8,3
Nappali tagozatos tanuló	22 760	183,4	113,6	3,5
Nyugdíjas	169 646	132,3	119,1	9,5

Forrás: KSH MEF.

2. ábra: A közfoglalkoztatottak létszámának alakulása

Forrás: KSH, Havi munkaügyi jelentés.

⁸ A 2012. évi bevezetésekor a közfoglalkoztatási bér még a „normál” minimálbér 77,2 százalékának felelt meg, amely arány 2018-ra 59,1 százalékra csökkent.

2018-ban a létszám bővülés kizárólagosan a hazai elsődleges munkaerőpiacot érintette, ahol 98,8 ezer új munkahely keletkezett (2. táblázat). A munkanélküliek és az inaktívak mellett a korábbi közfoglalkoztatottak egy részének is sikerült állást találnia, valamint csökkent a munkaerő-felmérésben külföldi

munkahelyet megjelölők száma is.⁹ 2010 óta összességében 609 ezer nem támogatott formában működő többletmunkahely keletkezett a magyar gazdaságban, ami éves átlagban közel 70 ezres növekedést jelentett. 2018-ban valamennyi régióban nőtt a foglalkoztatottak száma (amennyiben Budapestet és Pest megyét a korábbi régiós beosztásnak megfelelően együtt kezeljük). Létszámarányosan a legnagyobb növekedés Nyugat-Dunántúlon volt, annak ellenére, hogy itt a belső munkaerő-tartalék lényegében már elfogyott. Így feltételezhető, hogy a növekedés fő forrása a – lakhatással kapcsolatos, területileg igen eltérő költségeinek mobilitás korlátozó hatása miatt továbbra is szerénynek mondható – belső migráció volt.

2. táblázat: A foglalkoztatottak létszámának alakulása néhány fontosabb ismerv szerint

	Foglalkoztatottak száma (ezer fő)			Változás 2018/2017	
	2016	2017	2018	ezer fő	százalék
Összesen	4351,6	4421,4	4469,5	48,1	101,1
Nem					
Férfi	2362,5	2417,3	2446,2	28,9	101,2
Nő	1989,1	2004,1	2023,3	19,2	101,0
Típus					
Belföldi elsődleges munkaerőpiac	4014,3	4117,8	4216,6	98,8	102,4
Közfoglalkoztatás	220,9	194,0	148,2	-45,8	76,4
Külföldi telephely	116,4	109,6	104,7	-4,9	95,5
Régió					
Budapest	840,3	845,3	833,8	-11,4	98,6
Pest	565,6	578,0	595,2	17,2	103,0
Közép-Dunántúl	487,9	498,7	499,1	0,4	100,1
Nyugat-Dunántúl	457,0	469,6	481,9	12,3	102,6
Dél-Dunántúl	370,7	369,3	374,0	4,8	101,3
Észak-Magyarország	466,6	474,8	485,3	10,5	102,2
Észak-Alföld	613,9	631,1	639,7	8,6	101,4
Dél-Alföld	549,5	554,8	560,5	5,7	101,0
Státus					
Alkalmazott	3884,4	3964,4	4003,9	39,5	101,0
Társas vállalkozás, szövetkezet tagja	148,0	156,8	149,4	-7,4	95,3
Vállalkozó, önálló és segítő családtag	319,3	300,2	316,2	16,0	105,3

Forrás: KSH MEF.

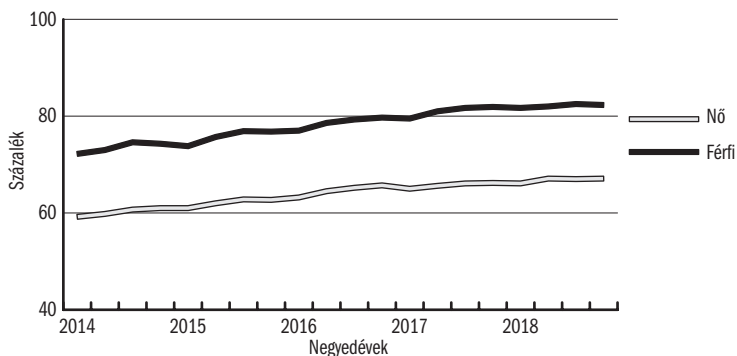
2018-ban a 15–64 évesek foglalkoztatási rátája 69,2 százaléknak felelt meg, az előző évihez viszonyított 1,1 százalékpontos javulás fele azonban a ráta nevezőjében szereplő népességszám csökkenéséből adódott. A férfiak foglalkoztatási rátája némileg meghaladta az EU-28-ra számítottat, a nőké pedig kismértékben elmaradt attól. Az Európa 2020 stratégiában a 20–64 éves népességre vonatkozó célértékként 75 százalék szerepel, amelytől a 2018. évi magyar 74,4

⁹ A munkaerő-felmérésben azok a külföldön dolgozó személyek szerepelnek, akik vagy napi rendszerességgel ingáznak külföldre, vagy huzamosabb ideig külföldön dolgoznak, azonban időnként hazajárnak, és jövedelmükkel az adatot szolgáltatató háztartás megéléséhez hozzájárulnak.

százalékos ráta már alig maradt el, s amely cél a bázist jelentő népességszám folyamatos csökkenésből következően akár a foglalkoztatotti létszám változatlansága esetén is teljesülni tud.

Míg a megfelelő korú férfiak 82,1 százaléka foglalkoztatott volt 2018-ban, a nőknél ez az arány csak 66,8 százaléknak felelt meg (3. ábra). A foglalkoztatási ráta nemek szerinti jelentős különbözőségének egyik oka, hogy a gyermekgondozási ellátáson töltött idő uniós összehasonlításban meglehetősen hosszú, s az igénybe vevőit munkaviszonyuk fennállásától függetlenül – ha csak jövedelemszerző tevékenységet ténylegesen nem végeztek a vonatkozási héten – a jelenlegi hazai statisztikai gyakorlat a gazdaságilag nem aktívak között számolja el. A másik lényeges ok, hogy bár a felmenő rendszerben emelkedő nyugdíjba vonulási kor a két nem esetében azonos, de csak a nők mehetnek nyugdíjba 40 jogszerezőnek elismert év után. Így míg 2018 IV. negyedévében a 60–64 éves férfiak 56,4 százaléka foglalkoztatott volt, a nők esetében mindössze 27,3 százalék volt ez az arány, ráadásul az utóbbi években, ha kismértékben is, de tágult a férfiak és a nők foglalkoztatási rátája közötti rés. Az eltérés további, bár a fenti kettőnél kisebb súlyú magyarázó tényezője, hogy a fiatalabb generációk nő tagjai a férfiakat meghaladó arányban folytatnak felsőfokú tanulmányokat, s lépnek ki emiatt magasabb életkorban a munkaerőpiacra, illetve hogy család ellátása – mint inaktivitási ok – szinte kizárólag a nőkre jellemző.

3. ábra: A 20–64 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátája, 2014–2018

Forrás: KSH MEF.

Az alacsony iskolai végzettségűek munkához jutási esélye Magyarországon korábban elmaradt az uniós átlagtól, viszont a közfoglalkoztatásnak köszönhetően, ami egyre inkább csak az alacsony képzettségűek munkavállalási formája, ez a különbség eltűnt. 2018-ban a nem túl nagyszámú alapfokú befejezett végzettséggel sem rendelkező 20–64 éveseknek csaknem 15 százaléka volt foglalkoztatott (3. táblázat),¹⁰ ami közel 5 százalékpontos javulás 2014-hez képest. Az ilyen korú, alapfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája 11 százalékponttal nőtt úgy, hogy a férfiakra volt jellemző a lényegesen nagyobb pozitív irányú elmozdulás.

10 A nevező tartalmazza azokat is, akik egészségi állapotuk, fogyatékoságuk miatt formális képzésben nem is tudtak részt venni.

3. táblázat: A 20–64 éves népesség foglalkoztatási rátájának alakulása, iskolai végzettség és nem szerint, közfoglalkoztatottak nélkül, 2014, 2017, 2018 (százalék)

	2014			2017			2018		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Nyolc általános iskolánál kevesebb	13,7	7,5	10,3	18,1	10,1	13,6	20,3	11,2	14,8
Nyolc általános	45,3	32,1	37,9	56,2	36,7	45,3	60,5	39,2	48,9
Középfok érettségi nélkül	71,4	57,1	66,2	80,1	60,9	73,2	82,2	64,2	75,7
Középfok érettségivel	72,2	59,3	65,0	78,8	64,8	71,1	79,2	64,8	71,3
Felsőfok	86,8	75,8	80,4	91,2	78,4	83,9	91,8	79,7	84,8
Mind	70,3	57,7	63,9	78,1	62,2	70,1	79,8	64,1	71,9

Forrás: *KSH MEF*.

A munkaerő-felmérésben magukat romaként meghatározó 20–64 évesek és a nem romák foglalkoztatási rátája egyaránt javult, de az etnikai alapú különbség alig csökkent (*4. táblázat*). 2018-ban a 20–64 éves romák kevesebb mint 34 százaléka volt foglalkoztatott, szemben a nem romákra jellemző 73 százalékkal.

4. táblázat: A 20–64 éves roma és nem roma népesség foglalkoztatási rátájának alakulása iskolai végzettség szerint, 2017, 2018 (százalék)

	2017			2018		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Nem roma						
Nyolc általános iskolánál kevesebb	17,2	10,8	13,6	18,6	13,9	15,8
Nyolc általános	59,2	38,9	47,8	63,6	41,6	51,5
Középfok érettségi nélkül	80,5	61,5	73,7	82,5	64,5	76,0
Középfok érettségivel	78,8	64,9	71,1	79,2	64,9	71,3
Felsőfok	91,3	78,4	83,9	91,8	79,7	84,8
Mind	79,1	63,5	71,2	80,8	65,3	73,0
Roma						
Nyolc általános iskolánál kevesebb	19,9	9,1	13,4	23,3	7,0	13,3
Nyolc általános	36,9	21,2	28,5	40,0	20,2	29,9
Középfok érettségi nélkül	62,0	37,5	53,4	63,9	47,2	57,6
Középfok érettségivel	75,7	42,4	54,6	63,1	49,7	56,4
Felsőfok	12,9	90,0	56,3	...	100,0	85,1
Mind	42,4	22,7	32,2	44,2	23,3	33,7

Forrás: *KSH MEF*.

A nagyfokú különbség két tényező együttes hatásának a következménye, a romák foglalkoztatási rátája – az igen kis számú diplomás kivételével – minden végzettség típusban elmarad a nem romákétól, miközben az egyébként is az átlagosnál kisebb arányban foglalkoztatott alacsony iskolai végzettségűek a roma népességben erősen felülreprezentáltak. A roma és nem roma férfiak foglalkoztatási rátájában a különbség jelentős, de közel sem akkora, mint amekkora a nőket jellemzi. A legfeljebb alapfokú végzettségű roma

nők közül csak minden ötödik dolgozott 2018-ban. Arányaiban ez mintegy fele a hasonló végzettségű roma férfiakra, illetve a nem roma nőkre jellemző aktivitásnak.

Részben a rosszabb munkaerőpiaci adottságú térségekben/településtípusban való koncentráció, részben az átlagostól kedvezőtlenebb iskolázottsági mutatók miatt a roma foglalkoztatottak a nem romáknál nagyobb arányban vesznek részt a közfoglalkoztatásban. 2018-ban ez utóbbiak tették ki a roma foglalkoztatottak 32 százalékát, ezen belül a roma nők több mint 40 százaléka ilyen formában dolgozott, de az elsődleges munkaerőpiaci munkahelyeknek a közfoglalkoztatással szembeni térnyerése a roma foglalkoztatottak esetében is megfelelt az átlagnak. A romák tartósan kedvezőtlen munkaerőpiaci pozícióját valószínűsíti, hogy a 18–24 évesek 68,4 százaléka úgynevezett korai iskolaelhagyó volt, azaz 24 éves koráig nem szerzett szakmai végzettséget, szemben a nem romákra jellemző 9,3 százalékkal, míg a roma 15–24 évesek 40,1 százaléka sem oktatásban, sem képzésben nem vett részt, és nem volt jelen a munkaerőpiacon sem (*not in education, training or work, NEET*) szemben a nem romák 9,1 százalékával.

MUNKAERŐ-KERESLET ÉS -KÍNÁLAT

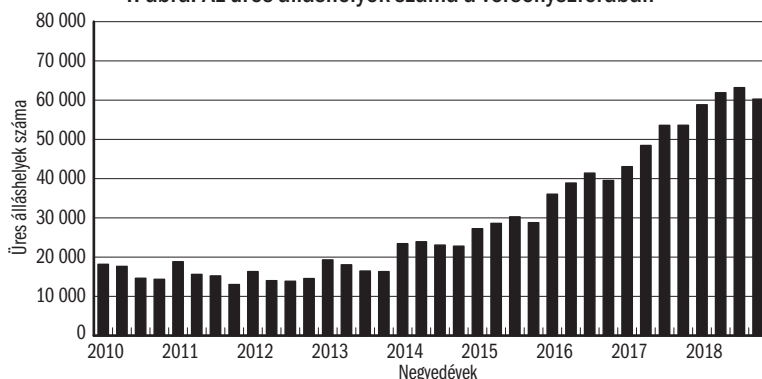
A munkaerőpiac egyre inkább beleütközik a foglalkoztatás további bővülésének korlátjába, nő a kereslet és kínálat közötti eltérés, a munkaerő-kínálat nem megfelelő képzettségi struktúrában áll rendelkezésre, és főleg nem ott, ahol arra igény lenne. A munkaerő-kereslet növekedését jól jellemzi az üres álláshelyek számának alakulása, jóllehet a vonatkozó statisztikai forrás az elmozdulást pontosabban méri, mint azt, hogy egy adott pillanatban hány munkavállaló hiányzik ténylegesen a gazdaságból.¹¹ 2018 I. negyedévében a legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásoknál és a költségvetési intézményeknél 79,4 ezer állás várt betöltésre, a II. negyedévben ez a szám 83,6 ezerre, a III. negyedévben 87,7 ezerre emelkedett, majd a IV. negyedévben 83,3 ezerre csökkent. Éves átlagban az üres vagy a közeli jövőben megüresedő álláshelyek száma közel 23 százalékkal haladta meg az egy évvel korábbit. A IV. negyedévben a betöltetlen állásokból 60,3 ezer a versenyszférában volt, ami az üres álláshelyek közel 2,8 százalékos arányát jelentette (4. ábra).

Az összes álláshelyhez viszonyítva a legtöbb üres állást az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység nemzetgazdasági ágban jelentették, ahol az összes álláshely 5,6 százaléka várt betöltésre. A meghirdetett 10 ezer állás több mint fele olyan szakképzettséget nem igénylő munkakörökre szólt, amelyekbe jellemzően az ebbe a nemzetgazdasági ágba sorolt munkaerő-kölcsönző cégek kerestek dolgozókat megbízóik részére. Az utolsó negyedévben a versenyszféra üres állásaiból további 21,8 ezret feldolgozóipari, 6,2 ezret pedig kereskedelmi vállalkozások jelentettek. A költségvetési szféra üres álláshely

11 A szakmai érdekvédelmi szervezetek egy-egy területre többször akkora hiányt adnak meg, mint ami az adott terület gazdálkodó szervezetei statisztikai jelentésének összesítéséből adódik.

aránya az év utolsó három hónapjában 3 százalék fölé emelkedett. Az oktatásban 4,1 ezren hiányoztak, ebből 2,7 ezer állást a munkáltatók diplomásokkal (feltételezhetően tanárokkal) kívántak betölteni. A szférán belül a legtöbb üres állás az egészségügy, szociális ellátás ágban volt. A 8,6 ezer betöltendő állásból 2,2 ezret felsőfokú képzettségét önállóan gyakorolni képes munkavállalóknak, 4,6 ezret pedig egyéb szakirányú felső vagy középfokú végzettséggel rendelkezőknek írtak ki, de közel ezer képzettséget nem igénylő feladatokat ellátó dolgozó is hiányzott.

4. ábra: Az üres álláshelyek száma a versenyszférában*

* Legalább öt főt foglalkoztató vállalkozások.

Forrás: KSH, Üres álláshelyek statisztikája.

Unió összehasonlításban az üres álláshelyek magyarországi aránya az átlagosnál csak kicsivel volt magasabb,¹² viszont a növekedés dinamikája a közösen belül kiugrónak számított.

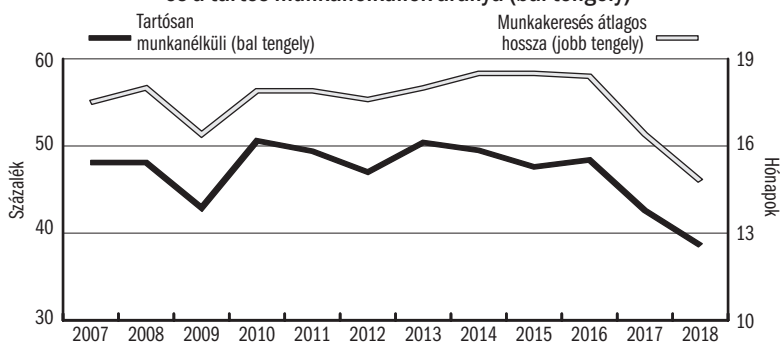
A potenciális tartalékok (a kínálatot) a munkanélküliek mellett a dolgozni akaró inaktívak – az uniós definíció alapján az úgynevezett alulfoglalkoztatottak, illetve a munkaerőpiac hazai sajátosságainak megfelelően a közfoglalkoztatottak – jelentik. (Ez utóbbiak csak az elsődleges munkaerőpiac szempontjából minősülnek tartaléknak, hiszen beletartoznak a foglalkoztatotti kategóriába.) 2018-ban valamennyi fenti kategória jelentősen veszített létszámából, azaz tovább csökkent a munkaerő-kínálat. Az ENSZ szakosodott munkaügyi szervezete, az ILO definíciójának megfelelő munkanélküliek száma éves átlagban 172 ezerre csökkent, ami 3,7 százalékos munkanélküliségi rátának felelt meg. Ez a létszám 20 ezerrel alacsonyabb volt az egy évvel korábbinál, miközben a ráta 0,4 százalékponttal mérséklődött. Az év utolsó negyedévében 167 ezren minősültek munkanélkülinek, s a jelentős volumenű munkaerő kereslet eredményeként a munkanélküliként töltött idő átlagos hossza és a tartósan – legalább egy éve – munkát keresők aránya is csökkent.

Jóllehet a tartalékkategóriába az úgynevezett ILO-munkanélküliek tartoznak bele, a munkaerőpiaci helyzet jellemzéséhez a másik két definíció szerinti munkanélküli-adat alakulása is fontos lehet. A Nemzeti Foglalkoztatási Szol-

12 Az üres álláshelyek arányát tekintve a tagországok helyzete igen eltérő. Az év III. negyedévében a legnagyobb értéket Csehország jelentette, ahol 100 álláshelyből már 5,9 várt betöltésre, miközben a gazdasági válságból kilábalni képtelen Görögország esetében ez az arány mindössze 0,6 volt.

gálatnál nyilvántartott álláskeresők száma átlagosan havi 255 ezernek felelt meg, ami közel 10 százalékkal, 28 ezer fővel elmaradt az egy évvel korábbitól. A nyilvántartott álláskeresők száma 2018 első felében csökkent, a harmadik negyedében a szezonális, illetve a közfoglalkoztatási munkalehetőségek szűkülése miatt enyhén nőtt, majd az év utolsó negyedében újra 243 ezerre mérséklődött. A regisztrált álláskeresőkön belül a korábbi keresettől függő (de legfeljebb hat hónapig járó) álláskeresési juttatásban részesülők száma az utóbbi években nagyjából állandósult, így a regisztrált álláskeresőkön belüli súlyuk nőtt, de összességében is nőtt azok aránya, akik valamilyen a munkanélküliséggel összefüggő pénzbeli ellátásban részesültek, igaz többségük továbbra is csak a szociális ellátások körébe tartozó – 2013 óta változatlan összegű (havi 22 800 forintos) – foglalkoztatást helyettesítő támogatást kapta. Csökkent azok száma is, akik a KSH munkaerő-felmérésében munkaerőpiaci státusuként „munkanélkülit” jelölték meg. 2018-ban átlagosan 287 ezren sorolták be magukat ebbe a kategóriába, nagyjából annyian, amennyi az ILO-munkanélküliek és a munkaerő-tartaléknak minősülő inaktívak együttes létszáma.

5. ábra: A munkakeresés átlagos hossza (hónap, jobb tengely) és a tartós munkanélküliek aránya (bal tengely)

Forrás: KSH munkaerő-felmérés.

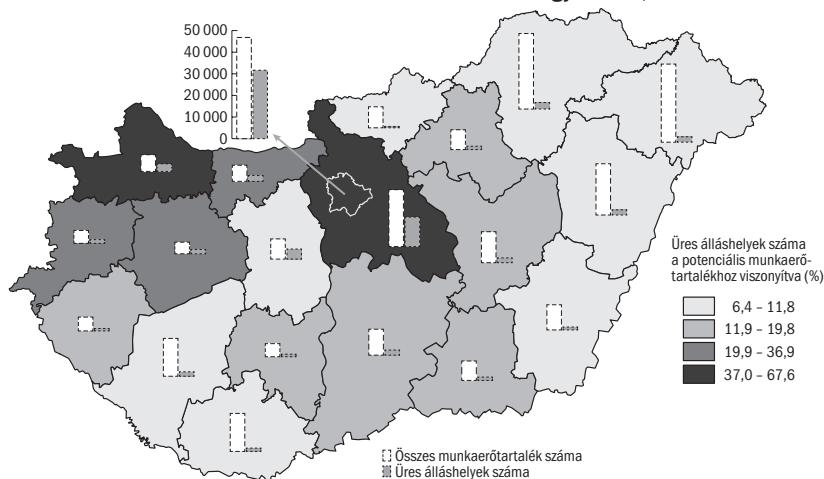
5. táblázat: A foglalkoztatottak és potenciális munkaerő-tartalékhoz tartozók létszámának alakulása (ezer fő)

Megnevezés	2010	2016	2017	2018	Változás 2018/2017
	ezer fő				
Foglalkoztatott összesen	3732,4	4351,6	4421,4	4469,5	101,1
Ebből:					
- alulfoglalkoztatott	59,2	50,6	40,4	33,1	81,9
- közfoglalkoztatott	72,5	220,9	194,0	148,2	76,4
Munkanélküli	469,4	234,6	191,7	172,1	89,8
Inaktívból:					
- keres munkát, de nem áll rendelkezésre	10,3	6,9	6,8	8,0	117,6
- szeretne dolgozni, és rendelkezésre áll	200,8	128,5	120,6	104,0	86,2

Forrás: KSH MEF.

2018-ban a potenciális tartalék a csökkenés ellenére még jelentősen meghaladta az üres álláshelyek számát, de a kettő közötti földrajzi (és valószínűsíthetően a strukturális) meg nem felelés változatlanul igen jelentős (6. ábra). A kiegyenlítődést segíthetné a belső vándorlás élénkülése, ennek azonban komoly akadálya, hogy a lakhatással kapcsolatos költségek ott a legmagasabbak, ahol legjobbak az elhelyezkedési esélyek.

6. ábra: Munkaerő-tartalék és -kereslet megyénként, 2018

Forrás: KSH MEF, Üres álláshely statisztika.

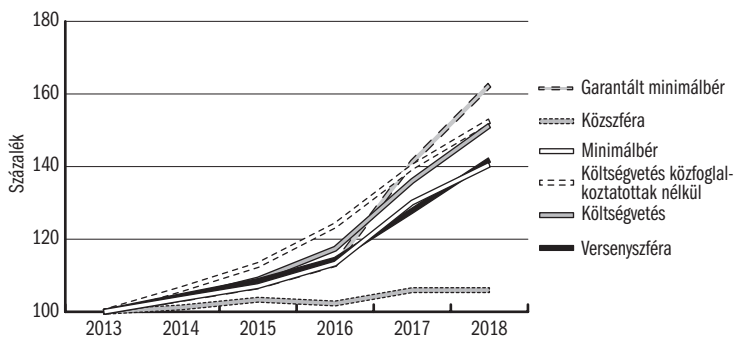
KERESET, MUNKAJÖVEDELEM, MUNKAERŐKÖLTSÉG

A gazdaság munkaerőhiányos állapota erősíti a munkavállalók alkupozícióját, ennek hatása az utóbbi két év keresetalakulásában erőteljesen tükröződött is. Így a 2017. évi 12,8 százalékos bruttó keresetnövekedés után a legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásoknál, a költségvetési intézményeknél, és a non-profit szféra adatszolgáltatásra kijelölt szervezeteinél dolgozók keresete 2018-ban további 11,3 százalékkal emelkedett. Ehhez a magas növekedési ütemhez a gazdasági folyamatok mellett kormányzati intézkedések is hozzájárultak. A bérfelzárkóztatás jegyében a minimálbér folyamatosan emelkedik, jóllehet ennek mértéke 2018-ban elmaradt a keresetek átlagos növekedési ütemétől, ami az alacsony keresetűek növekvő leszakadásával járt. Nem függetlenül a munkaerőért folyó versenytől, 2018-ban tovább nőtt a mintegy 200 állami vállalat dolgozóinak keresete (a 2016. évi 3 évre szóló bérmegállapodás utolsó ütemének megfelelően átlagosan 12-13 százalékkal), illetve a költségvetési intézmények egyes dolgozói csoportjainál ebben az évben is sor került keresetjavító intézkedésekre. A növekedés 11,3 százalékos üteméből 1,1 százalékpont annak volt köszönhető, hogy a közfoglalkoztatottak létszáma az előző évinek kétharmadára esett vissza.

2018. január 1-jétől a minimálbér az előző évi 15 százaléknál kisebb ütemben, de így is további 8 százalékkal nőtt, elérve így a 138 ezer forintot, a szakképzettséget igénylő munkakörben dolgozókra vonatkozó garantált bérminimum pedig az előző évi kiugróan magas 25 százalékos emelés után 12 százalékkal 180,5 ezer forintra változott. A minimálbér-emelés az alacsony keresetűek béérére közvetlenül hat, és így azokban az ágazatokban érezhető leginkább a hatása, amelyekben a minimálbéren foglalkoztatottak aránya hagyományosan jelentős. Korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozásoknál a kereseti átlag igen közel áll a mindenkori minimálbérhez, így itt annak emelése valószínűleg számottevő jövedelemfehérítő hatással is jár. Sajátosan hatott az utóbbi évek minimálbér-emelése a közszféra keresetire. Mivel itt a legtöbb területen az illetményalap egy évtizede változatlan, az alsó kereseti osztályokban a (garantált) minimálbérhez kell igazítani a kereseteket. Ez részben elviszi az adott terület bérfejlesztésére szánt pénzügyi eszközök egy részét, másrészt erőteljesen nivellálja a kereseteket. A közvetett hatás úgy jelentkezik, hogy a kereseti arányok megtartásának érdekében a minimálbér-emelés a nem minimálbéreseket is „húzza” legalábbis ott, ahol ezt a munkáltató gazdasági eredménye lehetővé teszi, és ahol erre őt a munkavállalókért folyó verseny rákényszeríti. A bértorlódás jelenségének kezeléséhez a költségvetési intézmények jóval kevesebb eszközzel rendelkeznek, mint a vállalkozások, s ezért a keresetek könnyen „összecsúszhatnak”.

2018-ban a versenyszféra legalább ötfős vállalkozásainál alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete (az itt alkalmazott néhány ezer fő közfoglalkoztatott nélkül számolva) 342,2 ezer forint volt, 10,8 százalékkal meghaladva az előző évit (7. ábra).

7. ábra: A bruttó keresetek növekedési üteme (2013 = 100 százalék)

Forrás: KSH, Havi munkaügyi jelentés.

Az átlagosnál lényegesen jobban (15,7 százalékkal) nőttek a keresetek a versenyszféra dominálta nemzetgazdasági ágak közül az ingatlanügyleteknél, amelyet (14 százalékkal) az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység nemzetgazdasági ág követett, ahová többek között a szükséges munkaerő biztosításában egyre nagyobb szerephez jutó kölcsönzéssel foglalkozó cégek is

be vannak sorolva. A minimálbér emelése önmagában is jelentősen felhajtotta az építőipari kereseteket.¹³ Emellett a keresetek színvonalára az építőipari kapacitások iránti túlkereslettel párosuló egyre jelentősebb szakemberhiány is hatott. Ezek a tényezők 12,9 százalékkal emelték itt a kereseteket, azonban 254,7 ezer forintos kimutatott bruttó kereseti átlagával az építőipar így is a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás után – legalábbis a kereseti statisztika szerint – a versenyszféra második legrosszabbul fizető nemzetgazdasági ágának számított. A szállítás, raktározás nemzetgazdasági ágban a keresetnövekedés annak ellenére csak 11,2 százalékos volt, hogy a jelentős foglalkoztatási súlyt képviselő állami tulajdonú cégek (MÁV, Magyar Posta, a regionális közlekedési vállalatok) dolgozói a több évre szóló bérmegállapodás értelmében átlagosan 12–13 százalékos emelésben részesültek. A legnagyobb létszámú nemzetgazdasági ágában, a feldolgozóiparban a keresetnövekedés üteme a versenyszféra egészéhez hasonlóan alakult, ezen belül az egyes iparcsoportok keresetnövekedési üteme, 4,8 százalékos (gyógyszergyártás)¹⁴ és 12,5 százalékos (egyéb feldolgozó ipar, illetve fémalapanyag ipar) között szóródott. A kereskedelemben szintén átlagos (11,8 százalékos) keresetnövelés valósult meg. A vidéken működő kisebb létszámú kereskedelmi egységekben a minimálbér (illetve elsődlegesen a garantált bérminimum) emelése, a nagy kereskedelmi láncoknál a munkaerőhiány miatti sikeres bértárgyalások növelték a kereseteket. Bár a növekedés üteme (8,3 százalékos) némileg elmaradt a versenyszféra átlagától, a pénzügyi, biztosítási tevékenység 608,2 ezer forintos bruttó keresetével 2018-ban is magasan vezette a nemzetgazdasági ágak kereseti rangsorát. Ezt 561,4 ezer forintos átlagával 9,5 százalékos növekedési ütem mellett az információ és kommunikáció ág követte, míg a legalacsonyabb, a szakképzetteknek járó minimálbért kevesebb mint annak egyötödével meghaladó, 212 ezer forintos átlagkeresetet jelentettek a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás legalább öt főt foglalkoztató gazdálkodó szervezetei.

A költségvetési szektorban a bruttó keresetek növekedési üteme a közfoglalkoztatottak nélkül számolva 9 százalékos volt, így az utóbbi években a költségvetési szférának a versenyszférával szemben kialakult enyhe kereseti előnye 2018-ban némileg csökkent. Az elmúlt években a szféra hol egyik, hol másik területének dolgozóit érintették a keresetkorrekciós intézkedések, de a kereseti és előmeneteli rendszer egységes alapelvek szerinti felülvizsgálata nem történt meg, illetve a korrekciós intézkedések hatása is gyorsan devalválódott.

A költségvetés három nagy területe közül a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás nemzetgazdasági ágban dolgozók keresete annak ellenére is a legmagasabb, hogy 2018-ban itt voltak arányaiban a legtöbb azok, akik az elmúlt évek keresetkorrekciós intézkedéseiből kimaradtak.¹⁵ A közel 70 ezer (többségében „egyenruhás”) fizikai dolgozó bruttó keresete éves átlagban 352,3 ezer forintnak, a 196 ezer szellemi foglalkozásúé 425,7 ezer forintnak felelt.

13 Ez az egyik olyan terület, ahol a minimálbéren történő bejelentés mellett zsebből való fizetés meglehetősen elterjedt.

14 Az alacsony ütem a magyarázata, hogy a 2017 évhez képest csökkent a nem rendszeres kereset összege, ami miatt a negyedév utolsó hónapjában – jutalomfizetési időszakban – a kereseti index esetenként 100 alatt volt. A rendszeres kereset 1,8 százalékponttal gyorsabban nőtt, mint a teljes kereset.

15 2019-től a kormánytisztviselők keresetét is emelik (átlag 30 százalékkal), ami egyfelől ennek részbeni fedezetéül szolgáló 2018. évi 15 százalékos létszámléptéssel, másfelől napi munkaidő meghosszabbításával és szabadságnapok számának csökkentésével, így munkateher-növeléssel párosul.

A költségvetési finanszírozású oktatási intézmények dolgozóinak 321,4 ezer forintos kereseti átlagát, illetve 7,9 százalékos keresetnövekedési ütemét alakító tényezők közül a legnagyobb súlyú a felsőoktatásban dolgozó oktatók és kutatók 2016 őszén induló és több éven átívelő bérrendezése volt. Ennek keretében 2018. január 1-jétől átlagosan újabb 5 százalékkal emelkedett garantált illetményük. A 2013-ban jelentős keresetemeléssel részesülő közoktatás területén feszültséget okoz, hogy az éves növekedési ütem nincs a minimálbér változásához igazítva, illetve hogy az öt évvel ezelőtti valóban jelentősnek számító, de munkatöbblettel járó keresetemeléssel mára sokat veszített értékéből.¹⁶

Az utóbbi másfél év legjelentősebb keresetkorrekciós intézkedéseinek címzettjei a humán egészségügy, szociális ellátás nemzetgazdasági ágba tartozó költségvetési intézmények dolgozói voltak. 2017 novemberétől a szakorvosok és kórházi szakgyógyszerészek 100 ezer, nem szakvizsgázott kollégáik 50 ezer forintos emelésben részesültek, míg az egészségügyi szakdolgozók keresete átlagosan 12 százalékkal nőtt. Ezt 2018 januárjában egy újabb, átlagosan 8 százalékos emelés követte. 2018-ban így a humán egészségügyi ellátás területén dolgozók bruttó keresete 16,6 százalékkal, a szociális területen dolgozóké pedig 9,5 százalékkal nőtt. Az előbbi terület bruttó kereseti átlaga így 338,4 ezer, az utóbbié 237,4 ezer forintra változott.¹⁷

A költségvetési intézményeknél dolgozók közül 2011 óta keresetbe nem számító kompenzációban részesülhetnek azok, akiknek a nettó keresete a 2011. és 2012. évi jövedelemadó-, illetve járulékszabály-változások miatt csökkent. Az állománycserélődés és a keresetemeléssel eredményeként az induló 400 ezer fő helyett 2018-ban csak mintegy 80 ezren voltak azok, akik – havi 8200 forint nagyságrendben – kompenzációban részesültek.¹⁸

Mivel 2018-ban a személyi jövedelemadó és a munkavállalókat terhelő járulékok kulcsai megegyeztek az előző évvel, a nettó kereset – családi adókedvezmény nélkül számolva – a bruttó keresettel azonos ütemben nőtt. A nettó kereseti átlag a közfoglalkoztatottak nélkül a legalább ötfős vállalkozásoknál 227,6 ezer, a költségvetési intézményeknél kerekén 230 ezer forintnak felelt meg. A fogyasztói árak 2018-ban éves átlagban 2,8 százalékkal emelkedtek, így a reálkereset 8,3 százalékkal nőtt. A foglalkoztatottak nagyobb körét érintő egyetlen érdemi adórendszerbeli változást a kétgyermekesek családi adókedvezményének további növelése jelentette (6. táblázat). Ők így 2018-ban az 2017. évi gyermekenkénti 100 ezer forint (és a 2011. évi induláskor megállapított 62 500 forint) helyett már havi 116 670 forinttal csökkenthették személyi jövedelemadó-alapjukat. Az egygyermekesek az előző évvel megegyezően 66 670 forint, a három és annál több gyermeket nevelők gyermekenként 220 ezer forint havi adóalap-csökkentésben részesülhetnek. A kedvezményt a szülők megoszthatják, illetve az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők azt a járulékok terhére is igénybe vehetik.

16 2020-ban újabb 30 százalékos fizetésemelésre kaptak ígéretet a pedagógusok

17 Közfoglalkoztatottak nélkül számba véve.

18 A delegált állami feladatokat ellátó nonprofit szervezeteknél dolgozó néhány ezer fő is jogosult kompenzációra, esetükben ez 7300 forintot jelentett.

6. táblázat: A családi kedvezmény figyelembevételével számított nettó és reálkereset alakulása, 2018

Eltartott gyermekek száma	Számított nettó kereset (forint/fő/hó)	Nettó kereset	Reálkereset	Az adott háztartástípusban élő alkalmazásban állók részaránya
		2017. évihez viszonyított változása (százalék)		
0 gyermek	214 739	11,2	8,1	54,4
1 gyermek	224 294	11,3	8,2	22,3
2 gyermek	258 288	12,1	9,0	17,1
3 és annál több gyermek	273 751	10,1	7,1	6,2
Nemzetgazdaság összesen	227 975	11,2	8,2	100,0

Forrás: KSH, Havi munkaügyi jelentés és a HKÉF adatait felhasználó mikroszimulációs modell.

A kereseten felüli az úgynevezett egyéb munkajövedelmet – amelynek legnagyobb tétele a cafetéria juttatás – tartalmazó munkajövedelem 2018-ban átlagosan 346,7 ezer forintnak felelt meg. Ebből a kereseten felüli rész 16,8 ezer forintot jelentett. A munkajövedelem növekedési üteme 0,1 százalékponttal magasabb (11,4 százalék) volt, mint a kereseteké, az egyéb munkajövedelmeknek a teljes munkajövedelmen belüli súlya így némileg nőtt, de így sem érte el annak 5 százalékát. Az egyéb munkajövedelem növekedési üteme és aránya 2018-ban különösen a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás nemzetgazdasági ágban volt jelentős, mivel a közigazgatásban dolgozók egy kisebb csoportja az év első felében a jutalomfizetés mellett Erzsébet-utalvány formájában is jelentős nagyságrendű többletjuttatásban részesült.

A keresetek növekedése drágítja a munkaerőt, ami ronthatja a versenyképességet, illetve csökkenti (vagy akár le is nullázhatja) a gazdálkodók eredményét. A negatív következmények ellensúlyozása érdekében a munkaadók közterheinek kulcsa a tavalyi 5 százalékpontos (27 százalékról 22 százalékra történő) csökkentése után 2018-ban újabb 2,5 százalékponttal mérséklésre került sor. Ennek ellenére az Eurostat adatai szerint 2010 és 2018 között a visegrádi négyek közül Magyarországon nőtt a leggyorsabban az egységnyi munkaerőköltség, amely a termelés versenyképességének általánosan elfogadott mutatója. A magyar munkaerő azonban egyelőre még így is olcsónak számít az euróövezet országaival összehasonlítva, sőt régióon belül is olcsóbb volt 2018-ban, mint 2017-ben akár cseh, akár a szlovák munkaerő, míg a lengyelrel közel megegyezett.

Hivatkozás

KSH (2015): [A kisgyermeket nevelő nők és a munkaerőpiac](#). Statisztikai Tükör, 55. sz.